

Lausunto
29.11.2018

Asia:

Hallituksen esitys eduskunnalle kuluttajaluottosopimuksia ja eräitä muita kuluttajasopimuksia koskevien säännösten muuttamisesta (HE 230/2018 vp)

Lakivaliokunnalle

Yleistä

Yleisiin tuomioistuimiin saapuu vuosittain yli 400.000 summaarista velkomusasiaa. Vertailun vuoksi voi todeta, että vuosittain tuomioistuimiin saapuu noin 77.000 rikosoikeudellista asiaa, noin 48.150 hakemusasiaa ja 8.500 laajaa riita-asiaa. Summaariset velkomusasiat ovat siten ylivoimaisesti suurin yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävä asiaryhmä. Tuomareita, joita käräjäoikeuksissa on noin 500, osallistuu niiden ratkaisemiseen vain vähäisessä määrin. Pääosan summaarisista velkomusasioista käsittelee kansliahenkilökunta.

On siten tuomioistuinten toiminnan sujuvuuden kannalta ehdottoman tärkeää, että summaaristen asioiden käsittely säännellään mahdollisimman selkeästi lailla.

Säännösehdoituksista

Edellä selostetuista syistä on myös tärkeää, että kuluttajaluottosopimuksissa noudatettavat sopimusehdot ovat kuluttajan suojaksi säännelty pakottavalla lainsäädännöllä ja että tuomioistuinten käytössä on sellaiset tietojärjestelmät, jotka mahdollisimman hyvin tukevat sopimusehtojen pakottavan lainsäädännön mukaisuuden tarkistamista.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisesti tuomioistuimelle ilmoitettavien tietojen tulisi edellä selostetuista syistä sisältää mahdollisimman kattavasti kaikki pakottavan lainsäädännön noudattamisen arvioinnissa tarpeelliset tiedot. Nyt ehdotetun 2 momentin mukaisesti annettavien tietojen lisäksi tällaisia ovat ainakin koron lisäksi perittävien muiden luottokustannusten määrät ja niiden selite sekä sovellettavan lain valitsemiseksi myös luottosopimuksen solmimispäivä. Pakottavassa lainsäädännössä tarkoitettujen luottokustannusten käsitteen tulee olla yksiselitteinen, jotta käsitettä ei tarvitsisi tuomioistuimissa tulkita. Tällaiset tulkintakysymykset eivät sovellu kansliahenkilöstön ratkaistavaksi.

Kuluttajasopimusten kohtuullisuuden arviointi

Lakiesityksessä on luovuttu toteuttamasta oikeudenkäymiskaaren säännöstä, joka nimenomaisesti velvoittaisi tuomioistuimen arvioimaan kuluttajasaatavaa koskevaa asiaa ratkaistaessa myös sen, onko kuluttajasopimuksen ehto pakottavan lainsäädännön vastainen tai kohtuuton.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotettiin oikeudenkäymiskaaren 5 lukuun lisättäväksi uusi 14 a §, jonka mukaan

”kuluttajasaatavaa koskevassa asiassa tuomioistuimen on hylättävä kanne selvästi perusteettomana myös siltä osin kuin se on selvästi kuluttajan tai muun velallisen suojaksi säädettyjen pakottavien säännösten vastainen tai perustuu kohtuuttomaan sopimusehtoon”.

Vastaava säännös olisi lisätty myös tuomion antamista koskevaan 12 luvun 13 §:ään.

Säännösluonnoksen toteuttamisesta on luovuttu sen vuoksi, että summaarisessa menettelyssä käsiteltävät asiat olisivat siirtyneet ainakin tietyssä siirtymävaiheessa merkittävässä määrin kansliahenkilökunnalta lainkäyttöhenkilökunnan ratkaistavaksi, millä olisi ollut merkittävät kustannusvaikutukset tuomioistuihin.

Tältä osin riittävää huomiota ei ole kiinnitetty siihen, että tuomioistuimen velvollisuus arvioida kuluttajasopimusten kohtuullisuutta omasta aloitteestaan seuraa jo neuvoston direktiivistä 93/13/ETY ja sitä koskevasta unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä. Tällaisen velvollisuuden mainitseminen myös kansallisessa lainsäädännössä on erittäin tärkeää, jotta kansallinen lainsäädäntö kaikilta osin on yhdenmukainen unionilainsäädännön kanssa.

Korkein oikeus on ratkaisussaan 2015:60 (kohdat 22 - 24) todennut:

22. Korkein oikeus toteaa yhteenvedona edellä esitetystä, että tuomioistuimen tulee omasta aloitteestaan tarkastaa, onko sen käsiteltävänä olevassa asiassa kysymys sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan kuuluvasta elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisestä vakiosopimusehdosta. Jos näin on, tuomioistuimen on arvioitava ehdon kohtuuttomuutta viran puolesta. Tuomioistuimen on ryhdyttävä tutkimaan asiaa, kun tuomioistuimella on käytössään tutkimisen edellyttämät oikeudelliset ja tosiasialliset seikat. Tarvittaessa tuomioistuimen on pyydettävä lisäselvitystä. Tutkimisvelvollisuus ei riipu siitä, onko vastaaja vedonnut asemaansa kuluttajana tai sopimusehdon kohtuuttomuuteen. Unionin tuomioistuin on edellyttänyt, että tuomioistuimet täyttävät tutkimisvelvollisuutensa jopa vastakkaisista kansallisen oikeuden säännöistä huolimatta (tuomio Faber, C-497/13, EU:C:2015:357, kohta 42).

23. Korkein oikeus toteaa, että näiden unionin oikeuteen perustuvien menettelyä koskevien vaatimusten johdosta Suomessa keskeisinä pidettyjä menettelysäännöksiä on sovellettava tavalla, joka ottaa laajasti huomioon unionin kuluttajaa suojaavat oikeudet. Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 13 §:ää ja 12 luvun 13 §:ää on siksi perusteltua tulkita niin, että niissä tarkoitettuna selvästi perusteettomana ja viran puolesta hylättävänä kanteena pidetään myös sellaista kannevaatimusta, joka perustuu sopimusehtodirektiivin vastaiseen kohtuuttomaan sopimusehtoon.

24. Kun tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus sopimusehtodirektiivin osalta ei riipu kuluttajan esittämistä väitteistä, muodostaa se samalla poikkeuksen myös oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 3 §:ään sisältyvästä yleisestä siviiliprosessuaalisesta säännöstä, jonka mukaan tuomioistuin ei saa perustaa tuomiota seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Tutkimisvelvollisuuteen ei vaikuta se, onko kuluttaja paikalla oikeudenkäynnissä vai onko hän pysytellyt kokonaan passiivisena.

Unionin oikeuteen perustuva tuomioistuimen laaja tutkimisvelvollisuus koskee vain niitä sopimusehtoja, joiden kohtuuttomuuden arviointi on sopimusehtodirektiivillä yhdenmukaistettu. Direktiivissä edellytetyn kohtuuttomuusarviointin ulkopuolelle jäävät siten erikseen sovitut sopimusehdot samoin kuin 4 artiklan 2 kohdan mukaan sellaiset sopimuksen pääkohteen määrittelyä ja hintaa koskevat ehdot, jotka on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.

Tuomioistuimilla on unionin oikeuteen perustuva laaja tutkimisvelvollisuus vakiosopimusehtojen osalta.

Korkokaton ja muun kuluttajansuojan kannalta pakottavan lainsäädännön käytännön merkitys riippuu olennaisesti siitä, otetaanko ne tuomioistuimessa huomioon viran puolesta vai vain kuluttajan väitteen perusteella. Myös unionin oikeudessa asetettu poikkeuksellinen tutkimisvelvollisuus perustuu siihen ajatukseen, etteivät kuluttajat muulla tavalla saa tehokasta oikeussuojaa.

On jossain määrin epäiltävissä, että hallituksen esitysluonnoksessa mukana olleen ehdotetun 5 luvun 14 a §:n tuomioistuimille aiheuttamaa lisätyötä arvioitaessa ei ole otettu huomioon edellä selostettua unionin oikeudesta jo johtuvaa oma-aloitteista tutkimisvelvollisuutta. Haasteellista nykytilanteessa on Korkeimman oikeuden lausunnossaan 25.5.2015 toteamalla tavalla se, että suuresta summaaristen asioiden massasta kyettäisiin erottelamaan ne asiat, joissa tuomioistuimelta edellytetään unionin oikeuteen nojalla oma-aloitteista sopimusehtojen kohtuullisuuden arviointia. Direktiivin edellyttämä kohtuuttomuusarviointi on vaativa lainkäyttötehtävä.

Helsingissä, 29.11.2018

Kirsti Uusitalo
oikeusneuvos